

ДИСКУРС ДИСЦИПЛИНОВАЊА: СТРАТЕГИЈЕ У ГОВОРУ ТРЕНЕРА

Гордана Векарић¹, Ивана Трбојевић Милошевић²

¹Факултет спорта и физичког васпитања, Универзитет у Београду, Србија

²Филолошки факултет, Универзитет у Београду, Србија

Сажетак

Велики значај спорта у савременом друштву утицао је да се анализирају многи аспекти његове друштвене динамике. О односима главних актера, тренера и спортиста, говорило се најчешће са педагошких, психолошких и социолошких становишта, а релативно мали број истраживања односи се на њихову комуникацију, односно на њен језички израз. Циљ овог истраживања је да се опишу прагматички механизми и стратегије дисциплиновања које тренери употребљавају у обраћању спортистима у две типичне ситуације у спорту: на тренингу и на такмичењу. Корпус за истраживање прикупљен је помоћу теста допуне дискурса, којим су добијени аутентични одговори 93 тренера оба пола. У корпус за анализу је ушло 196 одговора који су категорисани, као везани говорни чинови и који су се, према стратешком моделу, могли сврстати у примере стратегије дисциплиновања. Квалитативном анализом добијена је слика о врсти говорних чинова који се у анализираним следовима употребљавају, функционисањем стратегија учтивости које се користе за ублажавање притиска на образ саговорника, конверзационим импликатурама и пресупозицијама које омогућују да се протумачи намеравано значење које обликује обраћање тренера. Резултати анализе указују да тренери радо користе директнију стратегију дисциплиновања у обе посматране ситуације, али и да комбинујући стратегије учтивости и индиректности, често прикривају своје комуникативне намере, које се најчешће односе на дисциплиновање и промену понашања спортиста. Закључци до којих се дошло могу наћи практичну примену у едукацији тренера, кроз подизање свести о значају аспеката језичке продукције који би били прикладни у тренажним и такмичарским ситуацијама, што би свакако допринело квалитету интеракције тренера са спортистима.

Кључне речи: ПРАГМАТИКА, СПОРТСКИ ДИСКУРС, СТРАТЕШКИ МОДЕЛ КОМУНИКАЦИЈЕ

Кореспонденција са аутором: Гордана Векарић, E-mail: gordana.vekaric@fsfv.bg.ac.rs

УВОД

Спорт је универзални друштвени феномен и може се посматрати са различитих становишта. Универзалност обрасца који постоји у спортском окружењу (дефинисан кодексом понашања и правилима) осигурава да се учесници у спорту лако разумеју, без обзира на културне, етничке или политичке разлике (Ђулијаноти, 2008:318). У исто време, спорт је оријентисан ка резултату и његов такмичарски аспект у великој мери утиче на различите видове интеракције учесника.

Улога тренера тимских спортова у постизању спортског резултата је недвосмислена, како у погледу преношења стручних знања, тако и за процес мотивације. Стога су психолошки аспекти деловања тренера најчешће били предмет истраживања. Међутим, садржај комуникације између учесника у спортским процесима, дакле тренера и спортиста, ретко је посматран као параметар који утиче не само на односе унутар клуба, већ и на спортско постигнуће.

Говор тренера, као врста јавног дискурса, анализиран је у фази после утакмице и у комуникацији са медијима (Dumitriu, 2011), а Лоренцо, Калво, Наваро и Ривила (2013) анализирали су вербално понашање тренера у прекиду кошаркашких утакмица са становишта мотивације за постизање бољег резултата. Савовић, Убовић и Раденовић (2018) применом анализе дискурса на мотивациони говор селектора Пауновића омладинском фудбалском тиму Србије пред важну, финалну утакмицу Светског првенства У-20, на Новом Зеланду, дају педагошки осврт на васпитно деловање тренера. Ово истраживање је указало на позитивни аспект мотивационих говора који не садрже ни професионалне савете ни негативне емоције. Како се спорт одвија доминантно кроз две ситуације у којима тренери и спортисти комуницирају, потребно је расветлити и начин интеракције учесника у овој специфичној друштвеној комуникацији анализом говора који производе како у тренажном процесу, тако и за време такмичења. Посебно је потребно истаћи да говор тренера, као вид институционалне комуникације не обликује само његове односе са спортистима, већ и односе унутар клуба и међу појединачним спортистима (Векарић, 2019).

Како је циљ рада да се „проникне у механизме, процесе и знања којима се служимо” (Трбојевић Милошевић, 2016) да бисмо протумачили исказе тренера, полазиште нам је била Остинова теорија говорних чинова (1975), односно његово становиште да сваки говорни чин у комуникацији производи локуциони (изрицање звукова, лексика, граматика), илокуциони (савет, сугестија, наредба) и перлокуциони (оно што постижемо исказом) ефекат. Серл (1991) даје поделу говорних чинова на репрезентативе, директиве, комисије, експресиве, декларативе, а Лич (1983) додаје и категорију рогатива. Значајно је истаћи да се говорни чин у овом раду анализира узимајући у обзир Оишијево становиште да анализу говорних чинова треба проширити на читаву говорну ситуацију коју треба описати као „*тотални говорни чин у свеобухватној говорној ситуацији*” (Oishi, 2006). Овакав оквир за анализу је у складу са циљевима истраживања да се протумаче и исказане намере тренера, а не само говорни чин у изолацији. Оиши (2006) уводи појам говорне ситуације, одређене просторно-временском локацијом. Такав приступ омогућава да се објасни однос исказа и намера говорника.

Да би се значење исказа протумачило у ситуацији када комуникациона намера не одговара пропозиционом садржају, саговорници значење изводе путем инференција, као што су конверзационе импликатуре и пресупозиције. На прагматичком нивоу оне су неопходне за тумачење значења које није директно експлицирано (Трбојевић Милошевић, 2016). Јул (1996) наводи да се пресупозиција, као нешто што говорник претпоставља пре изрицања исказа, у великом броју случајева везује са употребом одређених речи и структура. Тако се, на пример, лексичке пресупозиције активирају глаголима, као што је фактуални глагол *знати*, или лексичким глаголима, као што су *открити*, или *замислити*, као и итеративним глаголима којима се означава понављање радње; структуралне пресупозиције активирају се речцама, као *једино*, *само*, *ипак*, *већ*, итд. Бројна истраживања говорних чинова тесно су повезана са проучавањем учтивости у лингвистици, а једну од најпознатијих теорија учтивости развили су Браунова и Левинсон (1987). Они су у својој теорији, заснованој на Гофмановом (1974) антрополошком појму *образа*, покушали да прикажу теоретски конструкт којим се претпоставља да сваки појединац има две врсте образа: индивидуалистички и интегративни. Индивидуалистички представља потребу за независношћу, слободом избора без наметања, а интегративни потребу да нас други прихвате. У комуникацији покушавамо да заштитимо како сопствени тако и образ саговорника, али се често дешава и да својим исказима угрозимо образ свог саговорника. У том случају, препознају се две врсте стратегија, са великим бројем подстратегија које учесници у интеракцији имају на располагању, да би заштитили индивидуалистички и интегративни образ свог саговорника (Brown & Levinson, 1987).

За декодирање намераваног значења, од посебног значаја су имплицатуре и теорија енглеског филозофа језика Грајса (1975), који је сматрао да се конверзација одвија у складу са „принципом кооперативности”. Ово начело се остварује поштовањем четири максиме које су услов успешне конверзације: информативност, истинитост, релевантност и јасност. Оглушење о ове максиме у комуникацији сигнализира да је намеравано значење другачије од дословног. У том случају, саговорник до намераваног, неексплицираног значења стиже закључивањем, инференцијом (Трбојевић Милошевић, 2016). Стога се успешна комуникација ослања на имплицатуре, иако се имплицирано, дакле прагматичко значење може битно разликовати од семантичког значења изреченог исказа. Из тог разлога, важно је идентификовати имплицатуре у индиректним говорним чиновима, како би се дешифровало говорничково намеравано значење. У највећем броју случајева, успешно декодирање намераваног значења немогуће је ван контекста.

У овом раду представљене су језичке реализације стратегија дисциплиновања које доминирају у обраћању тренера спортистима. Комбинованом прагматичком анализом, која се ослања на теорију говорних чинова и стратегија учтивости, те имплицираног значења маркираног пресупозицијом и имплицатуром, уочен је комуникациони принцип и образац којим се воде тренери приликом употребе стратегије дисциплиновања у обраћању спортистима.

МЕТОД РАДА

Овај рад је део ширег истраживања¹ чији је циљ да опише и утврди типичну структуру комуникације тренера и спортиста и да укаже на доминантне стратегије у њиховој интеракцији. Корпус на коме је вршена анализа представља писани материјал, прикупљен тестом допуне дискурса (енг. *Discourse completion test*). Овај инструмент састоји се од недовршених дискурских следова типичних друштвених ситуација у виду кратког сценарија за једну ситуацију и недовршеног дијалога који допуњују испитаници (Blum-Kulka et al., 1982).

Упитник се састојао од девет ситуација из два комуникациона контекста (тренинг и такмичење), којима је покривена већина процеса који се одвијају у интеракцији тренера са спортистима: педагошки, стручни и васпитни. Упитник је добровољно и анонимно попунило 93 тренера (63 мушкарца и 30 жена) у току 2018. године. Истраживање је укључило само тренере и спортисте тимских спортова (фудбал, одбојка, ватерполо, кошарка и рукомет). Прикупљено је 837 одговора, од чега је 667 било релевантно за језичку анализу. Од овог броја, 357 су били везани говорни чиновни (енг. *Cluster of speech acts*), који се састоје од више исказа и производе сложену говорну ситуацију, и они су класификовани у две групе. Одговори су означени словом „Т” (тренер), којем је додат број ситуације на коју се одговор односи (1–9) и редни број испитаника (1–93 нпр. Т3/57).

Класификација је обављена у складу са *Стратешким моделом комуникације тренера* (Векарић, 2019), а анализирани везани говорни чиновни су они у којима се у говору тренера користи стратегија дисциплиновања и којих је било 196.

Анализа је рађена из перспективе дискурсивне прагматике. И прагматика и анализа дискурса су међусобно повезане дисциплине које се баве језиком у употреби, а разликују се највише по јединицама анализе (Blitvich & Sifianou, 2019). Имајући у виду да су предмет прагматике искази, а анализе дискурса надреченичне целине, као и да се наш корпус састоји од дужих следова, дискурсивна прагматика је могла послужити као платформа за разноликост перспектива анализираног дискурса (Zienkowski et al., 2011).

Циљ истраживања је анализа оних прагматичких форми, функција и контекста (Haugh & Culperer, 2018), које указују на стратегију дисциплиновања у говору тренера, приликом њиховог обраћања спортистима и то интегративним приступом. Стога је за оквир истраживања узет опис и разумевање оних аспеката којима говорници конституишу сопствене идентитете и позиционирају и себе и оне којима се обраћају (White, 2011), узимајући у обзир увек карактеристике контекста у коме се дискурс реализује (Aimer & Simon -Vanderbergen, 2011).

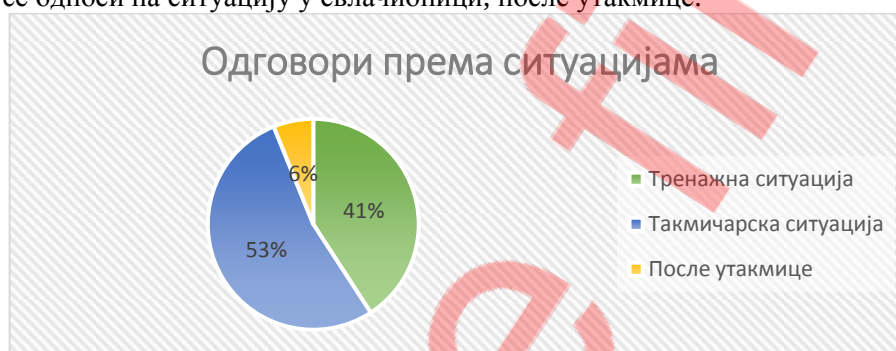
¹Део необјављене докторске дисертације Гордане Векарић „Дискурс моћи у спорту: Комуникациони модели и стратегије у интеракцији тренер-спортиста“.

Кључни прагматички механизми, говорни чинови и теорија учтивости примењени су кроз модел „рационалног актера” који бира средства ради остварења својих намераваних циљева (Kasper, 2006) чиме та средства постају ствар рационалног избора.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Стратешки модел комуникације тренера подразумева употребу једне од две комуникативне стратегије, стратегије подршке или стратегије дисциплиновања. Ова анализа следова говорних чинова указала је да је у више од половине исказа (196) коришћена стратегија дисциплиновања (Векарић, 2019). Такви искази најчешће обавезно садрже захтев да се прихвати гледиште тренера, али се њима врло често и конституишу потребе саговорника, тако што се претпоставља *шта је* у датом тренутку за њих најбоље. Анализом су обухваћени и они искази који садрже поправке (енг. repair) у виду стратегија учтивости, али се на основу импликатура и пресупозиција *може закључити* да је њихова примарна функција била дисциплиновање спортисте.

Добијени одговори (Графикон 1) указују да стратегија дисциплиновања функционише у обе испитиване ситуације, тренажној и такмичарској, а јавила се и у 12 одговора на питање бр. 9² из упитника који се односи на ситуацију у свлачионици, после утакмице.

Графикон 1 Процентуални преглед одговора по ситуацијама из упитника

Овакви одговори су очекивани у ситуацијама у којима се задаци који се постављају пред учеснике у интеракцији битно разликују у погледу временског интервала у коме се одвија комуникација, количине размењених информација, просторне удаљености и природе информација које се размењују.

Велики број следова говорних чинова (54% одговора) који припадају стратегији дисциплиновања, а односе се на такмичарску ситуацију, није у складу са доминантном улогом тренера у тој ситуацији, а то је да пре свега мотивише играче за игру, усмерену на резултат, те се могло очекивати да у овим околностима доминира стратегија подршке. Наиме, кратак временски интервал који у такмичарским ситуацијама припада вербалној комуникацији утиче на то да се тренери опредељују за директнију, али ризичнију стратегију, уместо да одаберу сложенију стратегију и ризикују да спортиста изгуби интересовање (Векарић, 2019). Ово указује да је утакмица снажан ванјезички чинилац говорне продукције, који понекад није у складу са комуникативним намерама тренера и доминантном улогом мотиватора.

Присуство стратегије дисциплиновања у тренажним околностима је очекивано, јер се у таквим ситуацијама тренер појављује као ауторитет који поседује компетенције, али и моћ и обавезу да контролише примену нових знања на пожељан начин. Међутим, и у таквим исказима који садрже омекшиваче (енг. mitigators), у виду позитивне и негативне учтивости, издваја се централни део који представља чин угрожавања образа спортисте.

Занимљиво је да се ова стратегија јавља у ситуацији после утакмице, када би се очекивало да због доброг резултата тренер исказе задовољство резултатом и да прибегава стратегији подршке.

²⁹. Иако су одступили од договорене стратегије у игри и нису примењивали оне тактичке варијанте које сте од њих очекивали, Ваш тим је победио. Сви се радују али Ви нисте у потпуности задовољни. ВИ ИМ КАЖЕТЕ:

Супротно томе, тренери су се у једном броју случајева определили да уз похвалу додају и језичке елементе којима сигнализирају дисциплиновање, тј. траже од спортисте промену понашања.

Увидом у корпус утврђено је да се језичка средства која су маркери стратегије дисциплиновања у корпусу налазе на различитим местима унутар самог сложеног исказа, па је стога и њихова анализа тако конципирана.

У малом броју исказа тренери се на самом почетку одлучују за омекшиваче у виду стратегија учтивости, да би тек у наставку, или на крају, уследио говорни чин који је заправо носилац илокуционе силе и маркер стратегије дисциплиновања.

У примеру:

T1/17 „Хајде да пробамо примјенити ово о чему смо разговарали. Ово је сениорска прва лига и морамо се тако понашати на тренингу и у игри. Нећу више дозволити погрешну изведбу елемента.”

Види се да тренер на самом почетку користи маркер привлачења пажње „хајде”, после кога по правилу исказ има функцију бодрења; затим стратегију позитивне учтивости у смислу тражења заједничког контекста и припадности истој групи употребом инклузивног „ми”. Пресупонирано значење овде се активира глаголом „пробати”, а спортисти се тиме даје могућност погрешке. И други говорни низ у следу је индиректни чин угрожавања образа у виду генерализације и навођења општепознатог: „ово је сениорска прва лига”, да би увођењем деонтичког модалног глагола „морати”, ублаженог инклузивним „ми”, увео комуникативну намеру дисциплиновања. Тек у последњем исказу у следу, тренер употребом говорног чина забране исказује намеравано значење читавног следа исказа.

T9/11 „Честитам на победи, али морам да вам скренем пажњу да то још није како треба. Морамо сви да се трудимо више, на правом смо путу, али ако не будемо радили како треба можемо да бацимо све у воду, пукли смо.”

Овакав распоред у следу говорних чинова је карактеристичан за ситуацију бр. 9 из упитника у којима је очекиван говорни чин честитања после победе. У наведеном примеру први исказ почиње експресивом, говорним чином чија је функција честитање и то у форми експлицитног перформатива „честитати”, коме међутим следи прекор, те се већ у периферном делу првог исказа тренер ограђује од честитања. У другом исказу у следу тренер користи стратегију позитивне учтивости, у виду инклузивног „ми”, чиме покушава да и сам преузме део одговорности, после чега следи имплицитна претња навођењем могуће негативне последице.

Намера дисциплиновања се понекад очитује тек после низа инструктивних говорних чинова о самој техници игре, што је у функцији наглашавања кооперативног односа међу саговорницима, давањем разлога за свој став. У том делу долази и до кршења конверзацијских максима, јер је тренер чак превише опширан:

T9/24 „Данас можемо бити задовољни само резултатом. Игра није била добра, тога морате бити сви свесни. На овај начин можете добити и утакмицу али не и турнир, првенство или куп. За победе тежих противника, потребно је много више дисциплине у игри, поштовања задатака. Сви то можете али свако од вас треба то да жели.”

У завршном делу следа тренер користи конверзациону импликатуру: „За победе тежих противника” имплицира да је ово био лак противник, дакле стога и добар резултат, а пресупонирано значење је да у игри није било довољно дисциплине, да се нису поштовали задаци. У последњем исказу у следу тренер поново стратегијом позитивне учтивости успоставља заједнички контекст („Сви то можемо”), али други део исказа пресупонира да „не желе то сви”.

Иако ови следови говорних исказа почињу чиновима којима тренер чува образ саговорника и труди се да мотивише спортисту да нешто промени, они су заправо само увод у критику која следи, а која се често изводи импликатуром („ниси упоран”), а намеравано значење је увек захтев за променом код играча (става, понашања, игре), уз додатну сумњу којом тренер имплицира да спортиста можда и није способан за тражено, чиме такође угрожава образ спортисте, као у примерима:

T4/88 „Нико се није родио научен због тога и постоји тренинг. Уколико будеш упоран сигурно ћеш савладати.“

T9/67 „Иако је победа остварена нисте оствариле свој максимум на данашњем такмичењу. Очекујем од вас још већи степен залагања на следећем такмичењу.“

У примеру:

T6/84 „Слушајте, све је у реду, јесте велика разлика, јесте да губимо, али ајде немојте да грешите као да тренирате два дана. Одбраните два, три напада, стисни зубе и у нападу мало одлучније на гол. Стегле сте се и оне то виде, морате да нападате један на један, прођи, направи 2 мин, морате да будете агресивније, а не да лопта кружи околу и оне гледају у вас и чекају да погрешите. Ајде одиграјте до краја утакмицу.“

Први исказ представља тренеров покушај да бодри спортисте „све је у реду“, али им имплицитно (негација) ставља до знања да греше. У централном делу следи неколико инструктивних исказа којима тренер покушава да спортисткиње дисциплинује како би „до краја“ издржале.

У примеру:

T1/11 „Ајде молим те, објасни ми шта није јасно. Или се уразуми и покушај да урадиш како треба па макар и погрешила или иди кући.“

След почиње директним молбом и индиректним захтевом, да би одмах у следећем исказу уследила директивно-комисивна претња, чији је комуникативни циљ да саговорник испуни услов, а у противном следи казна у виду удаљења са тренинга.

Овакви искази показују да држањем у неизвесности тренер заправо условљава спортисте како би произвео жељени ефекат и промену њиховог понашања.

Друга, далеко већа група следова укључује оне у којима на самом почетку тренер користи директивне (наредбе, захтеве), комисивне (упозорења, претње) говорне чинове или рогативе који представљају инхерентну претњу по образ спортисте, да би у последњем исказу додао поправку у виду стратегије учтивости или експресивног говорног чина бодрења, као у примеру:

T5/1 „Људи, тргните се. Глупо је да изгубимо. Много смо радили. Пробаћемо оно са истрчавањем крила. Вежбали смо то сто пута. Само то урадите. То смо вежбали сто пута. Ако не успе, пробајте поново. Можете ви то.“

Тренер почиње наредбом која имплицира да оно што раде није добро, а затим применом стратегије позитивне учтивости, примећује и истиче саговорникове квалитете, заједничке интересе, потребе. Уместо условљавања, употребом глагола „пробати“ оставља могућност спортисти и на крају следи поправка у виду говорног чина бодрења.

У примеру:

T1/37 „Полако, концентриши се, ово је од изузетне важности за игру екипе али и за твој напредак. У екипи ће играти само они који могу да спроведу овај елемент. Све је на теби.“

Тренер ставља акценат на екипу као институцију, која делује и као спољни чинилац дисциплиновања за све спортисте. Следи упозорење, а скаларном имплицатуром „само они који“, спортиста се сврстава у групу која не ради добро. У последњем исказу се одговорност пребацује на спортисту.

У оваквим исказима поправке се најчешће обављају стратегијом позитивне учтивости, кроз успостављање заједничког контекста и истицањем припадности истој групи:

T8/76 „Од сада на терену комуникација без речи. Речи чувајте за после утакмице. Ко проговори иде на клупу. Удахните дубоко. Ми смо тим!“

Рогативи који се јављају у оваквим следовима по правилу се налазе на почетку; то су заправо реторичка питања, која представљају индиректни чин угрожавања образа спортисте и само у једном примеру тренер наизглед, жели да добије одговор:

T2/28 „Какву тактику би ти изабрао? Какво је слагање остатка тима?”

У овим следовима исказа индиректно питање јавило се само у једном примеру, али одмах затим следи иронично, реторичко питање у коме се без ублажавања угрожава образ спортисте:

T2/11 „Објасни ми зашто ниси то урадила. Докле ћеш више да радиш по свом и да све нас правиш будалама? Ово је тимски спорт, а то што ти радиш буди у мени тотално незадовољство. Ово ти је последња опомена да се уозбиљиш и урадиш онако како смо се договорили.”

После оваквог неучтивог реторичког питања, тренери често указују на екипу и општа спортска правила да појачају притисак на спортисту да коригује своје понашање, после чега следи директно упозорење уз поправку у виду стратегије позитивне учтивости, наглашавањем кооперативности односа између саговорника „онако како смо се договорили”.

Остала директна питања су иронична и имплицирају да спортиста нешто погрешно ради. Чињеница да тренери после оваквих питања не прекидају свој говор показује да се не очекује било какав одговор. Тиме учвршћују своју моћ одлучивања, а спортисти остављају мало простора да на било који начин вербално реагује. У наставку реторичких питања, јављају се:

а) бодрења употребом маркера припадности групи (инклузивно „ми”), али се у последњем исказу јавља директив у функцији захтева да се промени:

T4/5 „Чему то, зашто радиш против себе? Идемо све из почетка, можеш ти то сигурно! Фокусирај се, мисли позитивно!”

б) додатни директни рогатив којим се притисак на спортисту појачава, а затим следи одговор и наредба која представља чин угрожавања образа, јер се њом пресупонира да је упитно да ли спортиста уопште може да изврши тражено. Пресупонирано значење које се изводи из исказа „погледај остале” је да остали поступају правилно. Затим следи комисиовни говорни чин којим тренер условљава спортисту да сам одлучи да ли може да настави, па се овакав исказ тумачи као претња:

T1/1 „Еј, о чему се ради? Још једном те питам: да ли си разумео шта треба да урадиш? Дај, укључи главу и пробај да урадиш оно што ти говорим! Погледај остале. Ако ниси спреман за тренинг, боље реци. Правиш будалу од себе, ...”

T8/84 „Ало, шта је бре то, пијаци?? Какво је то понашање? Ако сам ја рекла Иви као средњем беку шта се ради и она вама пренела ту је крај, нема расправе. Удахни дубоко, радимо шта смо се договориле и без оваквих испада више, молићу, ајдеее!!”

Уочава се да се искази појачавају маркерима „бре”, „докле”, „ајдеее”, а да се директни чинови угрожавања образа спортисте ублажавају омекшивачима у виду стратегија позитивне учтивости, наглашавањем кооперативног односа између тренера и спортисте („радимо шта смо се договориле”) или давањем разлога за свој став.

Индиректни чинови претње по образ саговорника реализовани су и употребом генерализација које се односе на општепознате чињенице о датом спорту, улогама учесника, чиме тренери покушавају да правдају дисциплиновање које следи и исказано је директивно-комисиовним исказима – претњама, које имају за циљ не само да се спортиста обавезе, већ и да се принуди на одређену радњу или понашање:

T2/74 „Ово је колективни спорт, део си екипе са мном на челу. Ако ћеш бити део овог тима, мораћеш слушати и примењивати моје идеје, иначе нећеш бити део тима. Можеш изнети своје мишљење, а на мени је хоћу ли га применити и послушати или не.”

T2/71 „Тренери служе да ти пренесу своје искуство као и знање које поседују, ако мислиш да си у праву постани један од нас и води свој тим.”

T2/73 „Ово није индивидуални спорт, већ екипни и не треба тим да губи због твог неслагања. Мораш да научиш да треба и групи да се прилагодиш а не само себи.”

Уочено је да се у оваквим примерима тренери додатно дистанцирају од играча, наглашавањем своје улоге доносиоца одлуке. Ово се најчешће постиже коришћењем личне заменице „ја” или наглашавањем своје тренерске позиције, чиме заправо желе да учврсте и појачају свој ауторитет. Своју улогу тренери наглашавају и поларизацијом у односу на спортисте, употребом личних заменица „ја” – „ти”:

T1/10 „Тренираш због себе, а не због мене. Немој да очекујеш да ћеш играти, јер да би играо мораш да заслужиш, бољих од тебе има, ја сам своје рекао, а ти сад види шта ћеш.”

Овакви следови исказа могу бити сувише уопштени и непотребно опширни на почетку следа, чиме се тренер флагрантно оглушује о максиме јасности и информативности и имплицира да спортиста не ради оно што се од њега очекује:

T2/23 „Тактику одређује тренер а не играчи. Они спроводе тактику у циљу што бољег резултата целе екипе а не појединаца. Ако нећеш да будеш део екипе кажи отворено, ако то желиш онда ћеш радити шта ти се каже.”

а последњи исказ у следу је неретко директивни говорни чин са функцијом претње.

Трећа група следова укључује оне који у свим исказима од којих су сачињени садрже говорне чинове који инхерентно угрожавају образ саговорника употребом директива, комисива или њихових комбинација.

Овакви говорни следови у којима се истовремено јављају функције, као што су: захтеви, претње, упозорења, критике, забране, произилазе из моћи присиле и награђивања, а тренери свесни свог положаја могу да ризикују и угрозе образ спортисте својим исказима:

T1/9 „Мораћеш да почнеш да размишљаш док тренираш. Остаћеш на истом нивоу, а сви остали ће да напредују и да те претекну. Нико ти после неће бити крив што не играш или што у игри нешто не можеш да изведеш.”

T1/73 „Слушај, мораш да се потрудиш мало да би могла да одрадиш тај елемент, јер без тога не можеш да играш. Сада вјежбај мало сама са стране али прво само заустављање и намештање и кад то савладаш онда покушај цео елемент да одрадиш, а ја ћу ти помагати.”

Понекад овакви искази могу садржати и увредљиве изразе којима тренери желе да испровоцирају промену понашања спортиста како би дошли до резултата:

T8/22 „Драгаане, јесам ли рекао да Дарко изводи тај слободан ударац. Ејјјјјј, идиоте, колико сам пута то рекао? Па и на табли написао. Страшно! Видите на шта ми личимо?”

T8/73 „Само без расправе, најбитније је да свако чува своју зону. Гледајте кретање противника и тражите руне у терену и тамо бацајте лопте. А будем ли чула од неког још неку увреду та је завршила утакмицу.”

T8/82 „Доста сад! Тишина и ви на клупи, ни реч! Чувајте снагу за игру, гледајте лопту. Хоћу да чујем само речи бодрења и упозорите саиграчицу на противника који долази иза леђа, све остало заборавите!”

Овакво језичко понашање је посебно уочљиво у такмичарској ситуацији, када брза, спонтана комуникација нема инструктивни аспект, већ је доминантно афективна и када се због напетости и

узбуђења прећутно занемарују потребе образа због ситуације која захтева ургентно реаговање, а комуникацији намеће и временска и просторна ограничења.

ЗАКЉУЧАК

Истраживањем су идентификована типична обележја говора тренера приликом употребе стратегије дисциплиновања, која је дефинисана у оквиру *Стратешког модела комуникације тренера са спортистима*.

Стратегија дисциплиновања подразумева моћ коју тренер инхерентно има у интеракцији да од спортисте захтева промену понашања или деловања, што је у складу са доминантним улогама тренера у овој специфичној друштвеној ситуацији, које варирају од подучавања, преко контроле до мотивације.

Како комуникациона намера тренера није увек експлицитна, њено право значење тумачено је посматрањем више равни, и то: говорних чинова, учтивости, имплицираног, пресупонираног значења. Резултати су показали да тренери ову стратегију примењују готово подједнако у обе посматране спортске ситуације: тренинг и такмичење. Међутим, оно што није било очекивано је то што су се овом стратегијом служили и *post festum*, дакле и у ситуацији после утакмице, када је постигнут добар резултат, и када би се очекивала употреба стратегије похвале и подршке. У наведеним случајевима, ова стратегија је била имплицитна, а комуникативна намера дисциплиновања изводи се импликатурама или пресупозицијама.

Резултати рада дају увид у прагматичке механизме и језичке изразе које тренери употребљавају како би остварили различите комуникативне намере у тренажним и такмичарским ситуацијама: приказани говорни догађаји обухватају широк инвентар исказа од доминантно директивних, комисивних и репрезентативних, преко реторичких питања до експлицитних увреда, и укључују практично све стратегије позитивне и негативне учтивости, чинове угрожавања образа са и (често) без поправке, са упадљиво ниском учесталости омекивача. Овакав избор није необичан, када се има у виду друштвени статус тренера у спортској (комуникативној) заједници, те овакав дискурс представља јасан одраз односа моћи и контроле између тренера и спортиста, који је изразито асиметричан.

Конечно, али не и најмање важно, мишљења смо да резултати оваквих истраживања могу и треба да имају примену у едукацији тренера, када им се може предочити инвентар узорака комуникативних ситуација и језичке продукције, на основу којих се могу обучавати прикладним комуникационим стратегијама са циљем развијања и побољшања успешне интерперсоналне комуникације са спортистима.

Напомена:

Рад обухвата тематику из необјављене докторске дисертације „Дискурс моћи у спорту: Комуникациони модели и стратегије у интеракцији тренер - спортиста”, Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2019.

ЛИТЕРАТУРА

1. Aijmer, K., & Simon-Vandenberg, A. M. (2011). Pragmatic markers. *Discursive pragmatics* (Vol. 8). John Benjamins Publishing.
2. Austin, J. L. (1975). *How to Do Things with Words?* Harvard University Press.
3. Blitvich, P. G. C., & Sifianou, M. (2019). Im/politeness and discursive pragmatics. *Journal of Pragmatics*, 145: 91-101.
4. Blum-Kulka, S., House, J., & Kasper, G. (1989). *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies* (Vol. 31). Ablex Pub.
5. Brown, P. & Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Dumitriu, D. (2011). The role of context in coaches' post-match discourses. *Romanian Journal of Communication & Public Relations*, 13(3): 43-55.

7. Đulijanoti, R. (2008). *Sport – kritička sociologija*. Beograd: Clio.
8. Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Cambridge, MA, US. Harvard University Press.
9. Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. In *Speech acts*. Brill.
10. Haugh, M., & Culpeper, J. (2018). Integrative pragmatics and (im) politeness theory. In *Pragmatics and its Interfaces*. John Benjamins Amsterdam/Philadelphia.
11. Kasper, G. (2006). Beyond repair: Conversation analysis as an approach to SLA. *AILA review*, 19(1): 83-99.
12. Leech, G. (1983). *Principles of Pragmatics*. London, New York. Longman.
13. Lorenzo, J., Navarro, R., Rivilla, J., & Lorenzo, A. (2013). The analysis of the basketball coach speech during the moments of game and pause in relation to the performance in competition. *Revista de psicología del deporte*, 22(1):227-230.
14. Ostin, D. L. (1994). *Kako delovati rečima*. Novi Sad. Matica srpska.
15. Savović, B., Ubović, M., & Radenović, S. (2018). *Analysis of the motivational speech held by the National team coach before the final FIFA U-20 World Cup match*. *Fizička kultura*. 72(1): 102-110.
16. Serl, Dž. (1991). *Govorni činovi. Ogled iz filozofije jezika*. Beograd: Nolit.
17. Trbojević Milošević I. (2016). *Poruke neizrečenog: ključevi pragmatičke analize*. Beograd. Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet.
18. Vekarić G. (2019). Diskurs moći u sportu: Komunikacioni modeli i strategije u interakciji trener-sportista (neobjavljena doktorska disertacija). Filološki fakultet, Beograd.
19. White, P. R. (2011). Appraisal. *Discursive pragmatics* (Vol. 8). John Benjamins Publishing.
20. Yule, G. (1996). *Pragmatics*. Oxford University Press.
21. Zienkowski, J., Östman, J. O., & Verschueren, J. (Eds.). (2011). *Discursive pragmatics* (Vol.8). John Benjamins Publishing.